

ПОНЯТТЯ «ЛЮДИНОБОГА» В ФІЛОСОФСЬКИХ РОЗДУМАХ Ф.М. ДОСТОЄВСЬКОГО ТА Ф. НІЦШЕ

Боголюдяність вже давно є однією з основних ідей і проблем, що розглядаються російською релігійною філософією і російським богослов'ям. Також, велика увага приділяється відносинам між боголюдяністю і людинобожжям: що є людинобожжя, протилежно чи воно боголюдяності, або ці концепції можуть існувати в синтезі?

Людинобожжя стало неймовірно популярним серед атеїстів, соціалістів, нігілістів і навіть серед релігійних філософів в кінці 19 – початку 20 століть, і не останню роль в цьому зіграли праці німецького філософа Фрідріха Ніцше.

Ніцше справив неймовірний вплив на розвиток російської філософської і теологічної думки. М. Бердяєв характеризував філософію Ніцше як «самое сильное западное влияние на русский ренессанс» [1, с. 284], філософським концепціям Ніцше були присвячені кілька критичних статей Володимира Соловйова, в кінці XIX століття виник цілий рух так званого «російського ніцшеанства». Однією з концепцій Ніцше, особливо обговорюваних російськими філософами, була ідея «надлюдини».

Згідно Ніцше, людина – лише міст між твариною і надлюдиною. Надлюдина переступає через християнську мораль, критиком якої був Ніцше, і формує свою власну систему цінностей. Прихід надлюдини знаменує смерть Бога – як ідеї, як концепції, як символу трансцендентного в світовій культурі.

Ніцше стверджує, що християнська мораль – це мораль рабів, адже вона змушує людину відчувати себе жалюгідною і соромитися себе. «Християнство возникло, чтобы облегчить сердца; но теперь оно должно сначала отягчить сердца, чтобы иметь возможность потом облегчить их» [3, с. 58]. Натомість їй він пропонує мораль надлюдини, тобто, мораль панів. Її можна назвати анти-мораллю, адже головне в ній – це свобода нічим необмеженої волі.

Основною проблемою, яка хвилює Ніцше, була проблема людського свавілля. Їй він присвячує свої праці: «Рок і історія» та «Свобода волі і рок» 1864 року, «Людське, занадто людське» 1878 року, «Так говорив Заратустра» 1885 року, «Антихрист. Прокляття християнству» 1895 року. Її він осмислює, презентуючи «волю до влади» – вічну боротьбу за домінування, за зростання і розширення, за могутність волі до влади, яка і є воля до життя [4, с. 178].

Ніцше захоплювався Достоевським і його роботами, тоді як сам Достоевський, як вважається зараз, про існування Ніцше так і не дізнався [8, с. 92]. Однак, ідеї, що викладені в їх роботах, завжди так чи інакше пересікалися один з одним: іноді збігаючись, іноді відверто суперечачи. Концепція людинобожественності хвилювала їх обох, і у Достоевського найдокладніше була викладена в його творі «Біси» (1872).

Ідея «людинобожжя», викладена персонажем Кирилова в романі «Біси» Ф.М. Достоевського резонує з ідеєю надлюдини. Людинобог так само звеличує волю – тільки вищим проявом волі він вважає самогубство. Бог, як вважає Кирилов, був вигадкою людини, уособленням страху. Людина, яка перемогла страх, сама стає Богом – точніше, людинобогом. Якщо не боятися смерті, то «жизнь есть, а смерти нет совсем» [6, с. 188].

Ніцше, як і Кирилова, теж хвилює питання смерті. Неодноразово в своїх роботах він звеличує античний ідеал, де герой йде з посмішкою назустріч смерті: «Как недостаёт в наши дни книг, дышащих героизмом! Даже Плутарха больше не читают!» [5, с. 387]. Він так само заперечує смерть: «смерть — не мост, не переход, совсем нет смерти, потому что она принадлежит лишь кажущемуся миру, от которого только та польза, что в нём можно черпать знаки» [7, с. 53].

Якщо звернутися до інших робіт Достоевського, то можна помітити, що багато хто з його персонажів – Раскольников, Свидригайлов, Кирилов, Ставрогин – бажають свободи, це їх головна і кінцева мета. Вони звеличують саме людську свободу, не залежну від Бога, що і наближає їх до людинобога. Однак, всі ці персонажі з точки зору Достоевського – жертви, які потребують співчуття. Вони усі представляються як приклади того, як іноді блискучий розум знищує сам себе, зачепившись за помилкові судження. Достоевський розглядає людинобожжя як відхід від моральності і відступництво, яке ні до чого не призводить.

Георгій Васильович Флоровський, релігійний мислитель і священнослужитель, у своїй роботі «Релігійні теми Достоевського» писав: «Однако и в своих исторических размышлениях Достоевский оставался метафизиком. И разрешал не социальный вопрос, но вопрос о последней судьбе человека. История открывалась ему как непрерывный Апокалипсис, как решение вопроса о Христе. Это он видел в истории. Видел, как строится Вавилонская башня. Видел, как встретился Христос с Аполлоном, как столкнулась мечта о человекобоге с истиной о Богочеловеке» [2, с. 389]. У цьому уривку дуже точно підмічена основна

думка Достоевського про людинобожжя: людинобог – це мрія, тоді як Боголюдина – це істина, до якої необхідно прийти.

Таким чином, можна сказати, що розуміння людинобожжя (або ж «надлюдинності») у Ніцше і у Достоевського дуже схоже, однак, їхнє ставлення до нього різоче відрізняється. Достоевський в своїх роботах передбачає і засуджує ніцшеанство, показує неспроможність, тупиковість ідей людини про необмежену людську волю.

Список використаних джерел:

1. Бердяев Н. Русская идея. Санкт-Петербург: Азбука-классика, 2008. 318 с.
2. Борисов В. О Достоевском: творчество Достоевского в русской мысли 1881-1931 годов. Москва: Книга, 1990. С. 386-390. URL: <http://www.vehi.net/florovsky/dost.html>.
3. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей. Москва: Культурная Революция, 2005. 880 с.
4. Достоевский Ф. Собрание сочинений в 15-ти томах. Том 7. Ленинград: Наука, 1990.
5. Ницше Ф. Антихрист. Москва.: Рипол Классик, 1998. 681 с.
6. Ницше Ф. Полное собрание сочинений: В 13 томах. Т.7: Черновики и наброски 1869-1873 гг. Москва: Культурная революция, 2007. 720 с.
7. Ницше Ф. Человеческое, слишком человеческое. Харьков: Фолио, 2009. 238 с.
8. Шестов Л. Достоевский и Ницше. Философия трагедии. Москва: ЮНИТИ, 2007. 219 с.